

Корсун О. В.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мовПолтавського національного технічного університету
імені Юрія КондратюкаБЕЗСУБ'ЄКТНІ РЕЧЕННЯ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ЕМОЦІЙНОГО
СТАНУ ОСОБИ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті зіставлено семантичні та синтаксичні типи безсуб'єктних речень зі значенням емоційного стану особи в англійській і українській мовах, розглянуто учасників статальних ситуацій, наведено статистичні дані.

Ключові слова: безсуб'єктне речення, емоційний стан, експерієнцер, стимул, таргет.

Постановка проблеми. Пропонована стаття присвячена семантико-синтаксичному аналізу безсуб'єктних речень зі значенням емоційного стану особи (далі – БРЕС) в англійській і українській мовах, а саме: простих повних і неповних, одно- та двоскладних речень або частин складних речень без формально вираженого семантичного суб'єкта, що мають загальне значення психо-емотивного стану людини.

За визначенням І.Р. Вихованця, статальні речення є реченнями, які позначають тимчасову, плинну, непостійну характеристику істоти або неістоти, передбачаючи її можливість перебувати і в інших станах [4, с. 253]. Наразі речення з предикатами стану, у тому числі й із предикатами емоційного стану людини, розглянуто в роботах багатьох дослідників (І.Р. Вихованець [4]; М.В. Всеволодова [5]; А.П. Загнітко [7]; Г.О. Золотова [8]; С.А. Кабанова [9]; Н.В. Кавера [10]; О.Г. Межов [11]; Ю.С. Степанов [13] та інших). Однак окремого дослідження БРЕС як на матеріалі однієї мови, так і в порівняльному аспекті досі не проведено.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена підвищеним інтересом сучасної лінгвістики до розгляду змістової сторони синтаксичних одиниць (Ю.Д. Апресян [1], В.В. Богданов [3], Р. Ван Валін [18], І.Р. Вихованець [4], М.В. Всеволодова [5], О.В. Падучева [12], Л. Теньєр [14], Ч. Філмор [16–17], У. Чейф [15] та інші), необхідністю дослідження галузі синтаксичної семантики в зіставному аспекті, а також відсутністю робіт, присвячених комплексному дослідженню безсуб'єктних речень зі значенням емоційного стану особи в зіставному аспекті.

Об'єкт дослідження становлять БРЕС в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є семантико-синтаксична організація БРЕС в англійській та українській мовах.

Метою дослідження є встановлення спільних і диференційних рис семантико-синтаксичної організації БРЕС в англійській та українській мовах.

Матеріал дослідження становлять 1 500 безсуб'єктних речень в англійській мові і 1 500 безсуб'єктних речень в українській мові, з-поміж яких БРЕС налічують 81 (5,4%) та 90 (6%) одиниць відповідно.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження семантики БРЕС у цій роботі виконано за допомогою моделювання формул тлумачення (далі – ФТ) із залученням таких учасників ситуації: експерієнцер (Exp) – 1) особа, носій емоційного стану (St); 2) особа, носій почуття стосовно таргета (Targ); таргет (Targ) – те, до чого експерієнцер (Exp) має почуття або певне ставлення; стимул (Stim) – причина емоційного стану; локатив (Loc) – місце; Т – час.

Під час опису синтаксичної будови БРЕС використано такі синтаксичні позначки: S – підмет речення, P_{act} – дієслівний присудок речення в активному стані; P_{pass} – дієслівний присудок речення в пасивному стані, V – головний член односкладного дієслівного речення, V_{link} – допоміжне дієслово в структурі складеного іменного присудка; Pred – предикатив, іменна частина складеного іменного присудка; Attr – означення; Adv_{place} – обставина місця; Adv_{time} – обставина часу; Adv_{manner} – обставина способу дії; Adv_{purpose} – обставина мети.

Позначкою квантора існування Ø описано відсутні семантичні або синтаксичні ролі.

Залежно від кількості учасників ситуації (актантів) БРЕС відповідають три семантичні моделі, описані за допомогою ФТ (див. табл. 1).

Таблиця 1
Семантичні моделі СБР на позначення емоційного стану особи в англійській і українській мовах

№	Семантичні типи СБР	Кількість одиниць (%)	
		англ.	укр.
1	ExpØ має певний емоційний стан St через Stim	71 (87,7%)	34 (37,8%)
3	ExpØ має певний емоційний стан St	8 (9,9%)	42 (46,7%)
6	ExpØ має певне ставлення до таргета Targ	2 (2,4%)	14 (15,5%)
Разом	81 (100%)	90 (100%)	

Найпоширенішими в англійській мові та другими за частотністю вживання в українській мові є БРЕС, описані ФТ «Експерієнцер ExpØ має певний емоційний стан St через Stim/StimØ (у місці Loc / у певний час T)». Речення цього типу мають два та більше актантів.

Наведений тип БРЕС в англійській мові має структуру повного двоскладного речення зі складеним іменним присудком S – V_{link} – Pred – (Adv_{purpose}):

But it was a pity to sell it – Але було шкода продавати його (J. Galsworthy).

Наведене БРЕС є повним двоскладним реченням, у якому виражено емоційний стан ЕхрØ, почуття жалю (St) *it was a pity* «було шкода» щодо дії (Stim) – *to sell it* «продавати його (дім)». Підмет у наведеному прикладі є складеним, вираженим безособовим займенником *it*, що не має семантичного значення, а лише виконує формальну функцію підмета речення та словосполучення, до складу якого входить інфінітив *to sell it* «продавати його».

The dance, however, was enjoyable – Танець, проте, приніс задоволення (G. Gordon).

Приклад 2 є повним двоскладним реченням, у якому синтаксичний суб'єкт, підмет, виражений іменником *the dance* «танець», виконує семантичну роль стимулу Stim, який є причиною емоційного стану (St) задоволення, вираженого присудком *was enjoyable* «приніс задоволення», носія емоційного стану експерієнцера ЕхрØ.

Аналізований тип БР в англійській мові також має структуру неповного речення SØ – V_{link}Ø – Pred, характерного для розмовної мови, яке виражає емоцію або ставлення мовця до об'єкта обговорення:

Odious – Огідно (J. Galsworthy)

Поданий приклад є частиною мовленнєвої ситуації, у якій мовець висловлює своє обурення (St), що передається за допомогою еліптичного безособового речення, вираженого прикметником *odious* «огідний», щодо поведінки (StimØ) свого співрозмовника. Опущені синтаксичні члени речення встановлюються за допомогою структури самого речення і не потребують ширшого контексту – *It's odious* «Це огідно».

У українській мові досліджуваний тип БРЕС має структуру повного двоскладного речення з дієслівним присудком S – P (4), односкладного дієслівного речення, вираженого дієсловом V (5), та односкладного прислівникового речення, вираженого одним головним членом – прислівником Adv (6):

4) *Тиша гнітила, в ній було стільки погрози, що в Тетяні все стискалося* (А.А. Дімаров).

5) *Мов аж полегшало* (А.А. Дімаров).

6) *Неспокійно стало на кордоні. Дуже неспокійно* (А.А. Дімаров).

БР 4 є повним двоскладним реченням, підмет якого, виражений іменником *тиша*, відповідає семантичній ролі стимула Stim, причини пригніченого емоційного стану (St), вираженого простим дієслівним присудком *гнітила*.

У реченні 5 позначено стан особи, експерієнцера ЕхрØ, яка встановлюється за допомогою ширшої ситуації (*йомуØ*), що виражено за допомогою дієслова в безособовій формі *полегшало* (St) через StimØ.

Приклад 6 є повним односкладним реченням, головний член виражений прислівником *неспокійно* (St), що характеризує стан у Loc на кордоні.

Досліджений матеріал показав, що причиною (Stim) емоційного стану експерієнцера ЕхрØ можуть бути дія, особа, інформативний об'єкт, абстрактне явище.

БРЕС, у яких причиною емоційного стану експерієнцера ЕхрØ є дія, є найпоширенішими в англійській мові:

7) *The fun is all in singing* – Розвага вся – у співі (K. Amis).

У наведеному прикладі причиною Stim веселощів експерієнцера ЕхрØ є дія Act *singing* «спів».

Прикладом цього типу БРЕС в українській мові є такий:

8) *Приємно так ходити за плугом, приємно чути зв'язаним з землею* (У.О. Самчук).

У БРЕС ЕхрØ відчуває задоволення (St), виражене прислівником *приємно* щодо Stim, дії, *ходити за плугом*.

В обох мовах наявні БРЕС, семантичну роль стимула Stim у яких виконує об'єкт інформативний (9–10) й особа (11–12):

9) *That's terribly interesting...* – Це дуже цікаво (J. Galsworthy).

10) *Смішне запитання* (П.А. Загребельний).

У наведених прикладах причиною емоційного стану експерієнцера ЕхрØ, а саме: *зацікавлення* (9) та *веселоців* (10) є інформативні об'єкти (9) StimØ (те, про що йдеться в розмові) та Stim *запитання* (10).

11) *Tired of friends* – Утомився від друзів (F. Scott Fitzgerald).

12) *З роками потайна ненависть до фіурера щезла зовсім* (А.А. Дімаров).

Приклад (11) надає інформацію щодо емоційного стану *утоми* (St), вираженого прислівником *tired* «утомлений», експерієнцера ЕхрØ через Stim *friends* «друзі», а БРЕС (12) – стану *ненависти* (St) щодо Stim – *фіурера* – з боку експерієнцера ЕхрØ.

Тільки в українській мові виділені БРЕС, у яких причиною емоційного стану людини є абстрактне явище (див. приклад (4)).

Другими за кількістю в англійській мові та найпоширенішими в українській мові є речення, описані ФТ «Експерієнцер ЕхрØ має певний емоційний стан St (у місці Loc)». Речення цього типу мають один обов'язковий актант, експерієнцера Ехр, а також можуть мати один факультативний актант – позначення місця Loc.

На синтаксичному рівні БРЕС цього типу репрезентовані в обох мовах різними структурними моделями.

В англійській мові названі БРЕС мають структуру повних двоскладних речень зі складеним іменним присудком S – V_{link} – Pred – (Adv_{place}):

13) *It was jolly in the big room* – У великій кімнаті було весело (F. Scott Fitzgerald).

Наведений приклад зображує ситуацію, у якій усі особи, експерієнцери ЕхрØ, хто знаходився в місці Loc *in a big room* «у великій кімнаті», мали підвищений емоційний стан (St), виражений за допомогою прикметника *jolly* «веселий», їм було весело.

Українські БРЕС цього типу мають синтаксичні структури односкладного називного речення, вираженого іменником у називному відмінку N (14); односкладного прислівникового речення, вираженого головним членом у формі прислівника Adv (15), та повного двоскладного речення з дієслівним присудком S – P – (Adv_{place} / Adv_{manner}) (16):

14) *Відчай* (П.А. Загребельний).

15) *І вам не страшно ото? – Страшно* (А.А. Дімаров).

16) *Сміх панував тут неподільно, безжурний, розгойданий, здебільшого незлобливий, часом дошкульний, надто коли йшлося про академіка Карналю...* (П.А. Загребельний).

Наведені приклади називають емоційні стани суб'єктів-мовців ЕхрØ, зокрама *відчай* (St) у БРЕС (14) і *страх* (St) у БРЕС (15), й емоційний стан людей, присутніх у Loc *тут* в БРЕС (16) – радість, веселість.

Найменш частотними в обох мовах є двоактантні БРЕС з ФТ «Експерієнцер ЕхрØ має почуття або певне ставлення до таргета Targ».

Англійські БРЕС цього семантичного типу мають структуру повного двоскладного речення

S – P_{pass} – (Adv_{place}):

17) *He will be missed here* – Тут за ним сумуватимуть (Galsworthy-1 1976: 87).

У наведеному прикладі експерієнцер *ExpØ* має симпатію до таргета *Tagr he* «він», через що сумуватиме за ним. БРЕС (17) є прикладом діатетичного зсуву або зміни діатези. Це означає, що синтаксичну позицію суб'єкта БРЕС займає актант із другорядною роллю – таргета *Tagr*, а семантичний суб'єкт *ExpØ* займає позицію «за кадром».

Подібні речення в українській мові мають структуру повних односкладних дієслівних речень:

18) *Вас тут цінують* (П.А. Загребельний).

У БРЕС виражено ставлення експерієнцера *ExpØ* до таргета *Tagr ви* за допомогою дієслова *цінувати*.

Семантичну роль таргета *Tagr* в усіх реченнях виконує особа.

Висновки. 1. Безсуб'єктні речення зі значенням емоційного стану особи не є поширеними з-поміж виборчого матеріалу англійської та української мов і налічують 81 БРЕС (5,4%) та 90 БРЕС (6%) відповідно. Низька частотність уживання речень цього типу пояснюється вибором об'єкта дослідження, зокрема речень без формально вираженого семантичного суб'єкта, тобто носія емотивного стану.

2. Дослідження семантики БРЕС обох мов дозволило виокремити три спільні типи речень, з-поміж яких в англійській мові домінують речення на позначення емотивного стану особи, зумовленого дією певного стимула, а в українській мові – речення зі значенням емоційного стану або почуттів особи.

3. Аналіз синтаксичної будови БРЕС обох мов показав, що один й той самий семантичний тип досліджуваних одиниць може бути вираженим за допомогою різноманітних синтаксичних структур повних і неповних двоскладних речень, а в українській мові ще й односкладних називних речень.

4. Перспектива подальшого дослідження БРЕС полягає у відновлюванні синтаксичних засобів вираження носія емоційного стану в складі БРЕС, а також дослідженні семантики і структури БРЕС на матеріалі більшої кількості різноструктурних мов.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Синтаксис и семантика в синтаксическом описании / Ю.Д. Апресян // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М.: Наука, 1969. – С. 302–306.
2. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 384 с.
3. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения / В.В. Богданов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1977. – 204 с.
4. Вихованець І.Р. Семантико-синтаксична структура речення: [монографія] / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, В.М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1983. – 220 с.

5. Всеволодова М.В. Классы моделей русского простого предложения и их типовых значений. Модели русских предложений со статальными предикатами и их речевые реализации (в зеркале китайского языка) / М.В. Всеволодова, Г. Шуфень. – М.: АЦФИ, 1999. – 169 с.
6. Гак В. Г. Семантический синтаксис / В. Г. Гак // Русский язык: Энциклопедия. – М., 1998 – С. 457–458.
7. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис: [монографія] / А.П. Загнітко. – Донецьк: ТОВ «ВКФ «ВАО», 2011. – 992 с.
8. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г.А. Золотова. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 358 с.
9. Кабанова С.А. Безличные предложения со значением состояния: [учеб. метод. пос.] / С.А. Кабанова. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 1998. – 16 с.
10. Кавера Н.В. Семантична топологія предикатів стану: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.В. Кавера. – К., 2008 – 24 с.
11. Межов О.Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць: [монографія] / О.Г. Межов. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.
12. Падучева Е.В. Семантические исследования / Е.В. Падучева. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 327 с.
13. Степанов Ю.С. Имена, предикаты, предложения (семиологическая грамматика) / Ю.С. Степанов. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 360 с.
14. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер; пер. с франц.; редкол.: Г.В. Степанов (пред.) и др.; вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака]. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.
15. Чейф У.Л. Значение и структура языка / У.Л. Чейф; пер. с англ. Г.С. Шура; послесл. С.Д. Кацнельсона. – М.: Прогресс, 1975. – 432 с.
16. Fillmore Ch.J. Subjects, Speakers and Roles / Ch.J. Fillmore // Semantics of Natural Languages; ed. by D. Davidson, J. Harman. – Dordrecht: Reidel. – 1972. – P. 1–24.
17. Fillmore Ch.J. The Case for Case / Ch.J. Fillmore // Universals in linguistic theory. New York: Holt et al. – Reinhart, 1968. – P. 1–88.
18. Van Valin R.D. Exploring the Syntax-Semantics Interface / R.D. Van Valin. – New York: Cambridge University Press, 2005. – 310 p.

Корсун О. В. Бессуб'єктні пропозиції со значенням емоціонального стану людини в англійському і українському мовах

Анотація. В статті сопоставлені семантичні і синтаксичні типи бессуб'єктних пропозицій со значенням емоціонального стану людини в англійському і українському мовах, рассмотрены типы участников ситуаций состояния, приведены статистические данные.

Ключевые слова: бессуб'єктное предложение, эмоциональное состояние, експерієнцер, стимул, таргет.

Korsun O. Subjectless sentences denoting emotional state in English and Ukrainian

Summary. The article deals with the comparative study of subjectless sentences denoting emotional state in English and Ukrainian. Types of semantic roles in stative situations have been analyzed. Statistic data have been provided.

Key words: subjectless sentence, emotional state, experience, stimulus, target.